

A krakkói magyar bursa regestrumának nevei

A középkor egyetemei nemzetközi intézmények voltak, amelyek idegen országok tanulni vágyó fiainak is tanulási lehetőségeket biztosítottak. Ha egy egyetem a középkorban valamilyen oknál fogva hírnévre tett szert, tömegesen keresték fel nemcsak a szomszédos, de még a távolabbi országok tudományokra szomjas ifjai is.

A magyarok a XV. sz. végéig főként Padova, Bologna, Róma, Ferrara és Prága egyetemét látogatják, majd ettől kezdve a bécsi és a krakkói egyetemet is. Míg az olasz egyetemeket általában a főnemesség fiai, a magas állami és egyházi tisztségekre és hivatalokra pályázók keresték fel, addig a krakkói egyetemet inkább a közép- és kisnemesi származású ifjak, polgári foglalkozásúak, sőt még jobbágyok gyermekei is látogatták, akik többségükben kisebb kancelláriai hivatalok, alacsonyabb egyházi tisztségek várományosai voltak.

A középkor egyetemén az egy nemzetiségű diákok, ha számuk akkora volt, hogy más népek fiaitól elkülönítve is életképes közösséget alkothattak, nemzetiségük szerint egyesültek. Ezeket a nemzetek szerinti diákegyesületeket bursáknak nevezték. A bursák statutumok, alapszabályok szerint működtek, és saját külön házuk is volt.

A krakkói magyar bursa létezéséről 1493. előttről csak szórványos adatok vannak. 1493-tól kezdve azonban folyamatosan 1540-ig, majd az 1557–8. évekről egy nagybecsű kútfő, a *Regestrum Bursae Cracoviensis Hungarorum* híven tájékoztat bennünket a bursa tagjainak, a bursáriusoknak életéről. A regestrum (R) kéziratát a krakkói Jagelló Könyvtár őrzi; jele: Ms. P. 2751.

Első kommentátora és kiadója MILLER JAKAB: *Regestrum bursae Cracoviensis Hungarorum nunc primum ex autographo codice Bibliothecae Cracoviensis*. Budae typis Regiae Universitatis 1821. címen jelenteti meg.

Schrauf Károly az eredeti kézirat alapján készítette el a R második kiadását, s a vele kapcsolatos filológiai munkát gondos lelkiismeretességgel elvégezte. A munka címe: *A krakkói magyar tanulók háza lakóinak jegyzéke*:

Regestrum Bursae Hungarorum Cracoviensis. Az eredeti kéziratból közli és magyarázza dr. SCHRAUF KÁROLY, Budapest, 1893.

A R mikrofilm-másolatát a Jagelló Könyvtár volt szíves megküldeni, így az egykori szeniorok és skribák kézírását közvetlenül is tanulmányozhattam. Emellett felhasználtam a R-ba beírt studensek további tanulmányi menetét feltűntető kimutatást, amelyet szintén Schrauf állított össze i. műve 52—107. lapjain az alábbi források alapján:

Album Studiosorum Universitatis Cracoviensis tom. I. et II. Cracov. 1887—92. (AC);

Statuta nec non liber promotionum . . . ab anno 1402 ad annum 1849. edidit Jos MUCZKOWSKI Cracov 1849. (LPC);

Liber diligentiarum. . . Universitatis Cracoviensis pars I. 1487—1563. dr. WLAD. WISLOCKI Cracov, 1886. (LDC);

Album Academiae Vitebergensis MDII—MCLX. ed. C. E. FOERSTEMANN, Lipsiae, 1841. (AV);

Matricula Universitatis Viennensis vol. III. 1451—1518. Cod. ms. . . (MV);

Matricula facultatis artium Universitatis Viennensis 1501—1575. Cod. ms. . . (MAV);

Liber nationis Hungaricae I. 1453—1629. Cod. ms. (NHV).

A R első bejegyzése az 1493. év téli szemeszteréből Várad Benedek szeniorsága idejéből származik. Az első 158 nevet a bursa egy régebbi lajstroma alapján másolta finom metszésű betűkkel az egykori deák. Hogy az 1493. évet megelőző időkből hány év tagságát öleli fel a névsor, pontosan nem tudjuk. A R adatait az AC-val és más dokumentumokkal összevetve megállapítható, hogy az 1485. évnél korábbiakról való név nem szerepel benne. Minden kétséget kizárólag a 159. névvel kezdődnek az egykorú beírások. Ezután folyamatosan jegyzik be félévenként a bursába felvett diákok nevét. 1540-ben a bursa első megszűnésekor a 807 névnel megszakad a névsor, majd újraalakulásakor, 1557-ben Telegdi Miklós szeniorsága alatt folytatódik, s 1558. téli szemeszterében a 823. névvel véglegesen megszűnt. A R egyéb bejegyzései között is találunk néhány nevet, így összesen 830 név alapján végeztem vizsgálódásaimat. A továbbiakban a nevek előtt levő számjegy a beírás évét jelzi.

A nevek leírásakor mai betűformákat használok, tehát a 3-et z-vel, az r-et s-sel helyettesítem, mert a betű alakja a névadás története szempontjából közömbös. A gyakran ismétlődő névelemeket és foglalkozást jelentő közszavakat gyakran rövidítve írták az R-ben. Az egyszerűbb rövidítéseket úgy oldom fel, hogy a hiányzó részt szögletes zárójelben pótolom, az erőteljesebb rövidítéseket pedig a rövidítés után teljes alakban közlöm, szintén szögletes zárójelben. A rövidítéseket ADRIANO CAPPELI: Dizionario di abbreviature Latine et Italiane, Ulrico Hoepli, Milano, 1899. segítségével értelmeztem.

A 830 név megoszlása típusonként

1. Keresztnév, értelmezője az egyházi tisztség	2	0,24%
2. Keresztnév, értelmezője a tudományos fokozat vagy az egyházi tisztség + helynév	28	3,38%
3. Keresztnév + helynév magyarul <i>de praep</i> -val	541	65,18%
4. Keresztnév + helynévből <i>-i</i> képzővel képzett mn	52	6,25%
5. Keresztnév + helynév magyarul alanyesetben	5	0,60%
6. Keresztnév + helynév latinul <i>de praep</i> -val	75	9,04%
7. Keresztnév + helynév latinul <i>a praep</i> -val	12	1,45%
8. Keresztnév + a hely nevéből <i>-inus, -ius, -ensis</i> , képzővel képzett latin mn	47	5,67%
9. Keresztnév + tulajdonságnév	4	0,48%
10. Keresztnév + népnév	4	0,48%
11. Keresztnév + keresztnév	3	0,36%
12. Keresztnév + helynév + helynév	14	1,69%
13. Keresztnév + keresztnév + helynév	14	1,69%
14. Keresztnév + népnév + helynév	6	0,72%
15. Keresztnév + foglalkozásnév + helynév	8	0,96%
16. Keresztnév + tulajdonságnév + helynév	10	1,21%
17. Keresztnév + idegen név + helynév	5	0,60%
Összesen:	830	100,00%

1. A R-ban mindössze két olyan név fordul elő, amely a keresztnévből és a foglalkozást jelölő közszóból áll: 1510: *Stanislaus psbr [presbiter]*, 1510: *Ambrosius presbiter*. Itt a tulajdonképpeni név csak a keresztnév: a *Stanislaus* = *Szaniszló* és az *Ambrosius* = *Abmrus*. Presbiternek az olyan deákat nevezték, aki már lelkészlekedett, és lelkészként tanult az egyetemen. Így joggal illette meg a presbiter jelző. A presbiter itt a név értelmezője. Bár azonosító és megkülönböztető funkciót tölt be, mégsem név. Magyarra így fordíthatók e neveket: *Szaniszló, a presbiter, Ambrus, a presbiter*.

2. 1493: *Thomas Bacclarius¹ de Miscolch*, 1493: *Johannes presbiter de Kewres*, 1493: *Bartholome[us] Bacclari[us] de Mayssa*, 1493: *Valentin[us] sace[r]dos de Bodolo*, 1509: *Venceslaus mgr [magister]² Cassoui[us]*, 1511: *D[omin]us fabian[us] psbr [presbiter] de derzs*, 1521: *Gregorius rector de*

¹ Baccalaureus, baccalarius tudományos fokozatot nyerte a párizsi egyetemen 1215-ben kezdődő, s a középkor valamennyi európai egyetemén bevett szokás szerint az a tanuló, aki a latin iskola elvégzése után az egyetem *facultas artium*-ában valamely magiszter előadásait a megállapított éveken át hallgatta, és a szabályszerű vizsgálatokon megfelelt.

² Magister: A középkor egyetemein a szabad művészetek, *artes liberales* előírt vizsgákhoz kötött legmagasabb tudományos fokozata, amely a *facultas artium*-ban előadások tartására jogosított.

Kamonch, 1521: *Anthonius canonius Gywlen[sis]*, 1526: *Joanne presb[ite]ro pl[e]bano de ffelhewwyz*.

Ilyen típusú név 28 van a R-ban.

A tudományos fokozat: magister, baccalarius valamint az egyházi tisztség: presbiter, sacerdos, rector, canonicus, plebanus a hozzá tartozó helynévvel együtt a keresztnév értelmezője. A helynevet jelölő elem a baccalariusok és magisterek esetében a lakóhelyet, a presbiterek, sacerdosok, rectorok, canonicusok, plebanusok és más egyházi tisztségek viselőinek nevével azt a helyet jelzi, amelyben krakkói tanulmányaik megkezdése előtt a nevezettek egyházi tisztségüket betöltötték. Itt a tisztség és a tudományos fokozat semmiképpen sem fedi a második névelemet, s a helynév is csak a pontosabb megjelölést szolgálja, s így az sem tekinthető a név részének. Ezek a nevek tehát valójában egyelemű nevek.

3. A keresztnév mellett második elemként leggyakrabban a lakó- vagy születési hely vagy a birtok neve szerepel magyarul és *de* prepozícióval. Ebbe a típusba tartozik az összes neveknek majdnem kétharmada: 1493: *Nicolaus de Zikzo*, 1493: *Paulus de Thamas* (a *Thamas* utólagos beírás), 1493: *Bartholo[meus] de Halabor*, 1493: *Philippus de pesth mgr [magister]*, 1494: *Thomas de Zalahaza Bacc[larius]*, 1494: *Petrus de Debrechen Bacc[larius]*, 1498: *Michael de Zentgal*, 1500: *Lucas de Dees*, 1515: *Augustinus de Kyswarda*, 1515: *Andreas de Nagymihalyfalwa*, 1520: *Gregorius de Heyche*, 152–: *Michael de eadem*, 1523: *Mathias de Dewa*, 1527. *Joannes de Mathywsfewlde*, 1533: *Lucas de emod*, 1535: *Demetrius de Zenthmaria*, 1536: *Matthews de Thyza Varsany*, stb.

A *de* + helységnév az egész XV. századon át rendkívül divatozott, sőt átment a XVI. századba is. (BENKŐ: A régi magyar személynévadás, 1949. 18). Benkő Lóránd megállapítását a R nevei megerősítik. Ez a forma még a XVI. sz. harmadik évtizedében is általános és a negyvenes években is gyakori, ekkor azonban már más formák is jelentkeznek. Az 1557–8-ból való 13 magyar név között már egy sincs *de* + helynév alakú névelem.

A bursalakók nevét vizsgálván semmi bizonyítékunk sincs arra, hogy a *de* + helynév típusú vezetéknévet a bursariusok apjuktól örökölték volna, hogy gyermekeik is viselték volna. Arra azonban számos bizonyítékunk van, hogy a *de* + helynév forma funkciója még a XVI. sz. harmadik és negyedik évtizedében is — legalábbis az esetek tekintélyes részében — kizárólag a pontosabb körülírás, a valóságos születési vagy lakóhely vagy birtok megnevezése, amely névi szerepet — olyan formában, hogy öröklődött volna — nem töltött be. Pl. a *Mathias de Dewa* nevet a R-ba 1523-ban írták be. Ugyanez a név ugyanebben az évben az AC-ban *Mathias Stephani de Unadiensi dioc Albe Regalis*. (Az *Albe Regalis* elírás, tévedés, helyesen *Albe Juliensis*). Ugyancsak ez a név 1529-ben az AV-ban *Mathias Biro de Way!* Hogy a *de Dewa* még nem név, csak a pontosabb megjelölést szolgálja, bizonyítja, hogy a *de Unadiensi*-val váltakozik, s hogy az

egyházmegye, a diocesis megjelölése is ott szerepel. Telegdi Miklós 1557-ben egyszerűen csak Mátyásnak nevezte, amikor a neve mellé írta: Hic *Mathias* pestem Lutheranam invexit, homo peccati, filius perditionis. (Ez a Mátyás hozta be a lutheranus pestist, a bűn embere, a pusztulás fia.) Dévairól teljes bizonyossággal tudjuk, hogy 1500 körül született Déván.

A 607. és 608. sorszámú nevet 1520-ban írták bea R-ba. Az előbbi *Gregorius de Heyche*, az utóbbi *Michael de eadem* (ugyanonnan). Világos, hogy itt sem valóságos névről, hanem csak lakóhelyről van szó.

A 74. sorszámú név 1493-ból *Petrus de . . .*, majd később valaki utána írta: *Thamas*. Ez a név az AC-ban *Petrus Alberti de Tamasi dioc. Quinquecclesiensis*. Bizony itt sem név a *de Thamas* vagy *Tamasi*.

A 154. név 1493-ból *Georgi[us] de Racha a [lias] de Kamöch*. A 631-es név 1522-ből *Georgius de veressmarth alias de Karanch*. (Az *alias de Karanch* más kéztől való.) A helynévi elem vagylagossága is arra mutathat, hogy az itt még nem valóságos név, csak a pontosabb körülírás eszköze.

Hogy a baccalaureusi és magisteri promóció a 149. névtől kezdve a harmadik helyen, illetve a teljes név után szerepel, semmiképpen sem jelenti azt, hogy itt kiforrott, szilárd kételemű nevekről lenne szó. Ez azért van így, mert a bursába való belépéskor a nevezetteknek még nem volt tudományos fokozatuk, évek múlva azonban megszerezték, s utólag be is írták R-ba. Nem írhatták más-hova, csak az utolsó helyre. Ha már a bursába való belépéskor megvolt a promóció, akkor a keresztnév után írták, s a harmadik helyre került a helynévi elem.

Az 1515: *Andreas de Nagymihályfalwa*, 1535: *Demetrius de Zenthmaria*, és az 1536: *Matthews de Thyza Varsany* típusú nevek *de* + helynév elemei feltehetőleg a valóságos lakhelyet jelzik, mert vezetéknevvé inkább *Mihályfalvi*, *Marjai*, *Varsányi* alakban váltak.

A 7. sorszámú név 1493-ból *Bartholo[meus] bacclarius de Mayssa* ugyanez az LPC-ben 1487-ben *Bartholomeus de Alsomayssa*, s a R 23. neve ugyancsak 1493-ból *Blasius de Pathak*, ő az AC-ban 1496-ból *Blasius de Zarosch Pathak de dioc Agriensi*. A kétféle írásmód szintén azt mutatja, hogy a helynévi elem a lakóhelyre való utalás, amit csak megerősít a diocaesis megjelölése.

A 306. név 1505-ből *Johannes bacca[larius] de pesth*. Ugyanez az AC-ban 1505-ben *Johannes Sasko Alexy de Pest bacclarius Viennensis dioc. Strigoniensis*. Hogy a *de Pest* lakóhelyre utal, és nem tekinthető valóságos névnek, nemcsak az egyházmegye megnevezése mutatja, de teljességgel bizonyítja is az a tény, hogy az apa Saskó Elek, s a fia mégis Pesti János.

4. A keresztnévhez kapcsolódó második névelem, a helynévből -i (y) képzővel képzett melléknév teljesen magyarul íródott: 1493: *Benedictus Varadi*, 1493: *Joannes Zondi*, 1501: *Michael pewkry canonicus*, 1521: *Michael chaki*, 1521: *Michael Kecskeméti*, 1525: *Joannes Beregzazi*, 1531: *Michael Zalay*, 1531: *Blasius Nímethi*, 1534: *Benedictus Abady*, 1535: *Joannes Zecheni*, 1535: *Georgius Kakasffalwssy*, 1536: *Michael Wylaky*, 1558: *Andreas Szamoskezy*.

A vezetéknev magyaros írására főként 1522. után találunk példát. Talán egyéni ízlés és szokás dolga is volt, ki hogyan írta a neveket. 1531-ben a nyári szemeszterben hét ilyen típusú nevet találunk egymás után, 1534-ben pedig négyet. A *de* prepozíciós alak a leggyakoribb még ekkor is. 1557–58-ban Telegdi Miklós már egyáltalán nem használja a *de* prepozíciós alakot, csak a magyar *i* (*y*) vagy a latin *-inus*, *-us* melléknévi változatot. Hogy a vezetéknev magyar és latin változatát egyaránt használta ugyanazon személy, számos példa mutatja: Az 1531. évi szenior latin szövegben is magyarul írja nevét: „*Michaele Zalay senioris officio fungente...*” ugyanő egy évvel előbb mint belépő diák „*Michael de Zala*”-nak mondja magát. A 759. név 1535-ből „*Georgius Kakasffalwssy*”, négy sorral lejjebb pedig 1536-ból: „*sub senioratu Georgy de Kakasffalwa*” olvasható.

Igaz ugyan, hogy ezt a magyaros formát változtatják latin változatok is, mégis ez a névforma vált uralkodóvá, a szóbeli érintkezésben is bizonyára ezt használták. A másodlagos névelem ebben a típusban vált el leghamarabb konkrét tartalmától, köznévi jelentésétől, s lett a család öröklődő vezetékneve. Feltehető, bár bizonyítani nem tudjuk, hogy a nevek egyrésze már öröklődő név.

5. Van a latin *de* + helységnév formának egy másik megfelelője: a birtok neve minden képző nélkül válik második névvé (BENKŐ, i. m. 16.). Ezt a formát említi MELICH J. (MNY. XXXIX, 273; *Bethlen, Jenő*) és BÁRCZI G. (MNY. LII, 149: *Buda, Tolna, Szala, Mohács*). A R-ban is van öt név, amelyek egyes nomi alakban szerepelnek másodlagos névelemként: 1493: *Emericus gerwchen*, 1493: *B[e]nedict[us] Agzamyth*, 1494: *Benedictus Edelyn Bacc[larius]*, 1510: *Martinus Abrogh bannya*, 1535: *Joanes Munkach*.

”A képzőtlen helynevek egyike-másika talán nem is volt élő név, hanem csak a latinos névhasználat következtében keletkezett a kétfajta jelölésmód keveredésével (*Joannes Chery* x *Joannes de Cher* kontaminációjából: *Joannes Cher*)” KÁLMÁN BÉLA: MNYj. VII. 35.

Feltehető azonban az is, hogy az íródeák figyelmetlen volt és kifelejtette a *de* prepozíciót, mert ugyanezek az elemek az AC-ban: *de Gewchen*, *de Edelyn*, *de Obrodbannya* és *de Munkacz* alakban fordul elő.

6. A latinul írott keresztnév után másodlagos elemként a lakóhely vagy birtok neve szerepel *de* prepozícióval és latinul: 1493: *Joannes de Zeghedino*, 1493: *Franciscus d'Termis supror [superioribus] Bud [ensibus]*, 1493: *Thomas de Quinqueecclesiis*, 1493: *Matheus de Transsz[il] uanien[sibus]*, 1493: *Martinus de Bachya*, 1493: *Augustin[us] de Alba*, 1494: *Joannes de Sabaria*, 1494: *Gaspar de lyptouia*, 1494: *Philippus de Vacia*, 1501: *Gallus de Strigonio*, 1502: *Sthnus [Stephanus] de Transsilvania*, 1504: *Emericus de Calocia*, 1515: *Thomas de veteri Buda*, 1517: *Joannes de Cassouia*, 1519: *Lucas de Nythria*, 1524: *Joannes de Rivulo Dominarum*.

Ezt a névtípust elsősorban azok használják, akik nagyobb városokból, püspöki székhelyekről mentek Krakkóba tanulni. Latin neve sokáig csak a nagyobb, jelentősebb városoknak volt, a XVI. sz. közepétől kezdve azonban találkozzunk kisebb helyek latinosított nevével is. Megyék, és Erdély neve is előfordul e típusban másodlagos névelemként. Ha az egyházmegye és a város neve egyezik (pl. Esztergom, Nyitra, Pécs) a R-ban levő név alapján nem lehet eldönteni, hogy a bursarius a megyébe vagy magába a városba való-e. Az AC-ben levő név azonban eldönti, mert ha a városról van szó, ilyen formában jelzik: 1493: *Thomas Clementis de Quinquecclesiis dioc eiusdem*, 1519: *Lucas Valentini de Nitria dioc eiusdem*. A latinul írott helynévi jelentésű másodlagos névelem tehát még nem valóságos név, hanem csak a lakóhely neve, amely ezekben az esetekben is a pontosabb meghatározás eszköze. Ehhez még egy bizonyíték: 1501: *Gallus Strigoniensis* az AC-ben *Gallus Georgy de Jazow Strigoniensis diocesis*. Tehát ez az *Esztergomi Gál* tulajdonképpen Jászóra való. A *Strigoniensis* előbb a megye, utóbb az egyházmegye neve.

A *de Termis superioribus Budensibus* (Felhéz), *de Rivulo Dominarum* (Asszonypataka, Nagybánya), *de Transilvaniensibus* (az erdélyi részekre való) -féle nevezetet még magyar fordításban is nehéz lenne valóságos névnek elfogadni. Csak a pontosabb azonosítás eszköze volt. Az 1509: *Andreas de brazouia, alias de Corona* (Kronstadt) név vagylagossága is arra utal, hogy ez a helynév még nem vezetéknev, mert azzá *Brassai* formában vált.

Sem az előző, sem a jelen típusú nevek második helynévi eleme általában e korban még nem vált örökletes családnévvé. Ennek bizonyosságául még két példa: 1493: *Urbanus de Zeghedino* 1495-ben az AC-ban *Urbanus Luce parui de Segyedino*, azaz *Szegedi Orbán*, a *Kis Lukács fia*, vagy *Szegedi Kis Lukács fia Orbán*, és 1493: *Philippus de pesth*, aki 1499-ben az AC-ban *Philippus Gregory magni de Pest Strigoniensis*. A fiú *Pesti Fülep*, az apa *Nagy György*. Világos ebből, hogy ebben az időben a vezetéknevek, mégha tulajdonságnevek is, legtöbbször egy személyhez kötöttek, nem öröklődnek.

A 652. név 1524-ből *Stephanus de Kerestwr*, ugyanez az AC-ban *Stephanus Joannis Solga de Kereschtur*. Ez a név, amely magyarul így hangzanék: *Kereszturi István* a *Szolga János fia*, még azért is érdekes, mert bizonyítja, hogy szolgasorból származó magyar diákja is volt a krakkói egyetemnek.

MILLER sem tartja a helynévi elemeket a név öröklődő tartozékának: „Nomina bursariorum ab oppidis et civitatibus liberis aut privilegiatis accepta non censentur de gentilibus habenda” (i. m. 6. l.).

7. A név második elemeként helynév szerepel a prepozícióval és magyarul: 1536: *Michael a Dabrona*, 1536: *Michael a crasso*, 1536: *Andreas a nagymyhaly*, 1536: *Gallus a Banryw*, 1537: *Franciscus a Kyde*, 1536: *Joannes a Mezew There*, 1540: *Cristpherus a Beyey*.

Erre a névtípusra 1536-tól kezdve találtam példákat. Általánosan nem terjedt el, inkább valamely szenior vagy skriba egyéni írásmódja lehetett. A hely-

név e típusban is csak oly fokban és akkor válhatott vezetéknevévé, mint az előbbieken. Ezt is váltogatták a magyaros formával. Az 1537: *Franciscus a Kyde* a következő lapon sub senioratu *Francisci Kydey* alakban olvasható. Hogy ebben a típusban is csak a kialakulás folyamatában levő családnévre gondolhatunk, mutatja az 1536: *Joannes a Mezew There* név, amely egy évvel előbb *Joannes de Tereem* formában fordul elő.

8. A második névelem a város latin vagy magyar nevéből *-inus* vagy *-ensis* képzővel képzett melléknév: 1494: *Paulus Rivulinus*. 1509: *Venceslaus Cassouinus*, 1515: *Johannes Pestiensis*, 1515: *Mathias Colosurarieñ[sis]*, 1519: *Michael Colochieñ[sis]*, 1521: *Anthonius canonicus Gywleñ[sis]*, 1521: *Emericus de ead[em]*, 1525: *Ludovicus Zegeginus*, 1531: *Emericus Ozorinus*, 1531: *Lucas Turinus*, 1532: *Petrus Chanadinus*, 1537: *Andrea Nagimihalino seniore*, 1538: *Georgius Colosuarieñ[sis]*, 1539: *Joannes Rosnavieñ[sis]*, 1557: *Thomas Beltekinus*, 1557: *Andreas Karolinus*, 1558: *Franciscus Krasznanus*, 1558: *Franciscus Cegledinus*, 1558: *Franciscus Agriensis*.

Ez a típus főként 1522. után fordul elő. Telegdi Miklós 1557—58-ban latinosan már csak ezt a névformát használja, városok és kicsiny falvak nevével egyaránt. Ő maga magát is Nicolaus Telegdinusnak írja. Hogy a valóságos helynév vált vezetéknevévé, bizonyítja az ő példája, ugyanis a Bihar megyei Telegden született. De hogy ebben a névtípusban 1521-ben a második elem a keresztnévvel megnevezett pontosabb megkülönböztetésének eszköze; igazolja a 618. és 619. név. Az előbbi *Anthonius canonicus Gywlensis*, az utóbbi *Emericus de eadem*. Hogy a *Gywlensis* nem névelem, még az is bizonyítja, hogy a *canonicus* értelmezőnek a tulajdonságjelzője. Itt tehát valójában egyelemű névről van szó.

9. A keresztnév mellett a másodlagos név tulajdonságot jelölő közszó, amely vezetéknevévé vált: 1493: *Franciscus Czontos*, 1506: *Nicolaus Byka*, 1516: *Joannes Hadus*, 1557: *Joannes Szwnyogh Bacclari[us]*. A *Czontos* név kapcsán BÁRCZI GÉZA (MNy. LII, 149) felveti, vajon testi adottságra vonatkozik-e (ez a valószínű) vagy foglalkozásra (csontszedő, enyvfőző). A *Nicolaus Byka* névhez széljegyzetben MILLER ezt írta: *Filius Joannis Byka tabulae regiae assessoris sub Wladislao II. A forrásra nem hivatkozik. Ha ez a bejegyzés hiteles, akkor a Byka név már öröklődő. Joannes Szwnyogh neve mellé az AC-ban odaírták; Ungarus nobilis.*

Ezek a nevek már a ragadványnevek típusába tartoznak, és bizonyítással öröklődők. Egy 20—25 éves fiatalemberre még nem igen ragad rá az ilyen név, vagy ha rá is ragadt, nem használja. Csak akkor vállalja, ha örökölte, ha apját is ezen a néven nevezik és ismerik, s a névhez már pejoratív hangulat nem tapad.

10. A keresztnévhez másodlagos elemként valamely nemzetiség neve járul: 1493: *Lukas Croatus*, 1529: *Stephanus Siculus*, 1521: *Uludovicus Aleman[nus]*, 1536: *Martinus Dalmata*.

A Horváth családnév a magyarban gyakori. Hogy Horváth Lukács nemzetisége szerint magyar volt-e vagy horvát, nehéz eldönteni. A horvátok is katolikusok, és Horvátország is Magyarországhoz tartozván abban az időben, nem volt akadály a annak, hogy a magyarok bursájának horvát tagja is legyen, bár az ilyesmi kivételesen történt meg. *Székely István*ról tudjuk, hogy ő nemzetisége szerint is székely volt, az Udvarhely megyei Bencéden született. *Chronica* ez világnac jeles dolgairól MDLIX. címlapján is *Szekel Estvännak* mondja magát. Hogy azután ez a név már akkor öröklődő neve lett volna a csanak, nem tudjuk. Telegdi Miklós a *Stephanus Siculus* név mellé oda írta: *Is successu temporis sacramentariorum nefandissima heresi infectus aliosque plurimos infectit.* (Ő, idő telvén, a szakramentáriusok istentelen eretnekségétől megfertőzve sok másokat megfertőzött.) *Uludovicus Alemanus* másodlagos néveleme a valóságos nemzetiséget jelzi, mert az AC-ban 1511-ben *Lodouicus Petri de Zalczburga dioc eiusdem* néven írták be. *Martinus Dalmata* az AC-ban 1536-ban *Martinus Viti de Coruacia dioc Zagrabiensis*. Valószínű, hogy ő dalmát, de az is lehet, hogy horvát volt.

11. A keresztnévhez második elemként keresztnév kapcsolódik: 1532: *Paulo Zolthano seniore*, 1534: *Albertus Karoly*, 1536: *Joannes Zolthan*.

A nomen patrium inkább olyan nevekben fordul elő, amelyekhez harmadik elemként helynév is csatlakozik. A fenti *Paulus Zolthamus* a R más helyén 1531-ben *Paulus Zoltan a Chepe dioc Transsilvaniensis* alakban fordul elő. Ugyanez a név az AC-ban (az egyetem anyakönyvében, amelybe lengyel szokás szerint írták a neveket) *Paulus Mathei de Chepe*. A lengyelek első helyre mindig a nomen baptismalét, másodikra a nomen patriumot, harmadikra a nomen habitationist írják.

A *Zoltán* itt már öröklődő családi név, mert :1. nominativusban áll, s már a grammatikai viszony nem utal az apa-fiú kapcsolatra. 2. az AC beírásából világos, hogy Pál apja Máté, Zoltán pedig egy korábbi ős.

A *Csepei Zoltán* család egy tagját 17. sorszám alatt már 1492-ben megtaláljuk a bursa tagjai közt: *Blasius de Chepe* néven. Ugyanő az AC-ban *Blasius Fabiani Zoltan de Chepe dioc Albensis*. Mit mutat ez a két változat? Hogy ennek a Csepére való Balázsnak az apja Fábián, s a Zoltán egy korábbi őse, s hogy a *Zoltán* név ekkor van az örökletes családi névvé válás kezdődő szakaszában, mert el is maradhat. (Ugyanezt tapasztaljuk a R-ban előforduló *Török* névnél 1493—95-ben.) Hogy ugyanarról a *Csepéről* van szó, mutatja, hogy mindkét bejegyzés a gyulafehérvári egyházmegyébe teszi, amelyet egyszer *Transsilvaniensis*nek, másszor *Albensis*nek írnak.

12. "Megjelenik a háromelemű név is, mégpedig a század (XVI.) közepe tájáról való forrásokban is, így a székesfehérvári kincstári boltösszeírásban 1559—60: Kalmár Kubul Lőrinc, Kalmár Szabó János. Ezekben a Kalmár a foglalkozásból eredő ragadványnév, amelynek megkülönböztető szerepe van azonos vezetéknevek mellett." (BÁRCZI: MNY. 149.) Ezekben a példákban

tehát a kételemű névhez csatlakozó Kalmár jelző még nem valóságos név, csak a pontosabb megkülönböztetés eszköze, s személyhez kötött

A R-ban 1506—1539-ig 56 olyan nevet találunk, amelyben már három elem szerepel. A harmadik elem mindig helynév vagy helynévi származék.

A nevek egyik csoportjában a keresztnévhez csatlakozó második és harmadik elem egyaránt helynév latinul. 1511: *Lucas de Deche T[ra]nsiluanus*, 1516: *Nobilis Martinus T[ra]nssz[ilua]nus d[e] Coppan*, 1531: *Benedicto Transilvano a Kerestwr seniore*, 1535: *Lodovicus de Hunyad Transilvanieñ[sis]*, 1535: *St[e]ph[a]nus Albensis Transsilvanieñ[sis]*, 1535: *Gallus Bistriciensis Trns [Transiluanus]*. E hat névben valóságos név csak a keresztnév. A két helynév közül az egyik a szűkebb, a másik a tágabb hazát jelzi. Második helyre az a név került, melyet a nevezett fontosabbnak tart. Az 1531. évi szenior a *Transsiluanust* tartja fontosabbnak, mert 1530-ban a bursaba való belépéskor csak *Benedictus Transsiluanusnak* írta nevét, a *Keresztwr* névelem itt nem szerepel. Az 1516-ban beírt név tulajdonosa is a *Transsiluanust* írja második helyre. A többi névnél ez a harmadik helyen szerepel, s csupán azt jelzi, hogy a nevezett lakóhelye Erdélyben van. A *Transiluanusnak* harmadik elemként való írása lehetett egy-egy íródeák egyéni szokása is, pl. az 1535. év téli szemeszterében minden Erdélybe való diák neve után odaírták, *Transsiluanus*. Ebbe a típusba sorolhatók: 1519 *Emericus de Simigio Seggosdiensis* és 1519: *Martinus Simigi-en[sis] de Segesdino* nevek is.

1506: *Johannes mohoray d[e] Zayol*, 1510: *Georgius warday de Kyswarda*, 1510: *Joannes Kewzeghy de Kewzagh*, 1510: *Franciscus Zenyesy de hetheny*, 1513: *Stephan[us] pestyeny d[e] Marthonos*, 1535: *Paulus Banay Varadiensis*, 1535: *Joannes Hwzthi de Torna*, 1539: *Ladislaus a foolt Zalay*. Az „a foolt” át van húzva, s a név végére írva így: *Ladislaus Zalay a foolt*.

Az e csoportba tartozó nevek viselői mind birtokos nemesek lehettek, akiknek kiforrott, öröklődő vezetéknevük van (a második elem), amelyhez a harmadik elem, a lakóhely vagy birtok neve csak a pontosabb meghatározás céljából kapcsolódik.

13. A keresztnévhez második elemként az apa neve kapcsolódik, s ehhez csatlakozik harmadikul a lakóhely neve. Ez a típus értékes eligazítást ad az apai név vezetéknevvé válásának folyamatáról. Tudnunk kell, hogy a lengyelek minden nevet három eleműnek írtak. Első a keresztnév, második a törvényes édesapa neve, harmadik a lakóhely megnevezése.

A R-ban 14 olyan háromeleműnek mondható név fordul elő, amelyben az apai név gen.-ban szerepel. Ha a lengyel és magyar apai név egyezik, akkor az csak az édesapa neve lehet, amely még nem vált örökletes névelemmé: 1493: *Franciscus Martini de Zeghedino*, AC 1594: *Franciscus Martini de Segedino*, 1501: *Mathias Bernhardi de epperies*, AC 1501: *Mathias Bernhardi de Aperias*. (Az előbbinek például András nevű fiát nevezhetik *Andreas Francisci de . . .*-nak, s az utóbbinak Mihály nevű fiát *Michael Mathiae de . . .*-nak.)

Ha a R-ban szereplő apai név és az AC-ba beírt apai név különbözik, akkor a magyar apai név már örökletessé vált vezetéknev, amely egy régebbi ősnak volt a keresztnéve. Az édesapa neve a lengyel beírásban szerepel: 1509: *Ladislaus Mikola de Zamosw[il]la*, AC 1509: *Ladislaus Francisci de Szamoszvilla*; 1511: *Joannes Abramfye de Gerla*, AC 1511: *Joannes Abramfy Francisci de Gerla*; 1511: *Gregorius de Sancto Ma[r]ti[n]o*, *petewrfy* (a *petewrfy* utólagos beírás). MAV 1511: *Gregorius Peterfi de Sentmarton*, AC 1517: *Gregorius Michaelis de Sancto Martino*; 1525: *Johannes Pelbarth de Berekzaz*, AC 1525: *Johanes Thome de Berexaszch*; 1526 *Joannes Siluester de Zynyrwaralya*, AC 1524: *Johannes Amborsii Siluestri de Senirwaraer*, 1528: *Georgius Tamasi Transiluanus d[e] Naznanfalua* 1527: *Georgius Bernardi de Transilvania*; 1531: *Paulus Zolthani de czepe*, AC 1531: *Paulus Mathei de Chepe*.

A fenti nevekben a *Mikola*, az *Abramfie*, a *Petewrfy*, a *Pelbart*, a *Siluester*, a *Tamasi*, a *Zolthani* már örökletes név, valamely korábbi ősnak volt a keresztnéve. Az édesapa neve ugyanebben a sorrendben *Franciscus*, *Franciscus*, *Michael Thomas*, *Ambrosius*, *Bernardus*, *Matheus*, s az ő fiúk második néveleme már nem az édesapai név, hanem öröklődően *Mikola*, *Abramfie*, *Petewrfy*, stb.

1519: *sub senioratu petri ferenci de Waradino*, MV 1513: *Petrus Ferentzi ex Varadino*; 1527: *Joannes Barrabasy de Trässilvania* nevekben az apai név már örökös név-e vagy csak az édesapa neve, adatok híján eldönteni nem tudjuk. A 1534: *Sebastianus Boldinus a Karoly* névben a második elem eredete nem világos.

Az alábbi neveket kételemű névként írták be eredetileg, majd utólag más kéz újabb névelemmel vagy névelemekkel egészítette ki őket: 1510: *Franciscus de Pesth Pauli Zighedi*, AC 1510: *Franciscus Pauli de Pesth*, MV 1508: *Franciscus Zighedi de Pest*; Ez a példa bemutatja azt a folyamatot, amikor a lakóhelyi eredetű névelem örökletes névvé válik. Az első változatban az apa *Szegedi Pál*, a fia *Pesti Ferenc*, a harmadikban már a fiú is *Szegedi Ferenc*, s a neve mellett ott van a pontosabb megjelölést szolgáló *de Pest*: 1517: *St[ep]h[a]nus de Zegedino petri fewdes*, MAV 1511: *Steffanus Feudes de Segedino*, AC 1516: *Stephanus Petri Feudes de Zegedino*; 1517: *Thomas de Naghhany briccy olah*; AC 1517: *Thomas Briccy de Nagyhany*. Hogy a nevek írása ilyen tarkaságot mutat, jelzi a nevek nagyobb részének labilitását, kiforratlanságát. Az apa *Földes Péter*, a fia *Szegedi István*, az apa *Oláh Briccius*, a fia *Nagyhányi Tamás*, s az apa és fia nevét még másképpen is kombinálják. Jó lenne tudni, melyik lett a család öröklődő neve: a Földes vagy a Szegedi, illetve az Oláh vagy a Nagy hányi?

Hogy a harmadik, a helynevet jelentő elem még a valóságos lakóhelyet jelenti, s csak a pontosabb meghatározás eszköze, mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy a lengyelek az AC-ban gyakran utána írták az egyházmegye nevét: *dioc. Varadiensis*, *dioc. Transilvaniensis*, *dioc. Baciensis* stb.

14. A második elem népnév, a harmadik helynév: 1493: *Albertus sicul[us] de Nagylak*; 1506: *Petrus olah de Kerezthwth*; 1515: *Blasius Illirus de Modrusa*; 1525: *Emericus terekh de Babafalwa*; 1527: *Blasius siculus de Trässyuania*; 1535: *Dom[inus] Stephanus Zaaz de Wdvary*. A második elemként szereplő népevek közül az *oláh*, *terekh*, *Zaaz* valóságos örökletes neveknek tekinthetők. Viselői magyarok, katolikusok és a magyar bursa tagjai. Aki nagylaki és erdélyi, az lehet székely, a modrusi is illir.

15. A második névelem foglalkozásnév, a harmadik helynév: 1506: *Franciscus sartoris de Waradino*; 1506: *Lachus L[ite]rati de Bekes*; 1506: *Joannes de pesth warga*; 1507: *Franciscus de pesth l[ite]rati*; 1515: *Valentinus de Zegedino Bacc[alaureus] filius Stephani pictoris*; 1523: *seniorem agenti Volfango Syluas seu Hiller ex Buda*; 1524: *Paulus Zekeres berekzazy*; 1528: *Laurentius feyw d[e] Nagyhalaz*; 1535: *Matheus figulus de Tarkany*. (1506. névnél a *warga*, az 1507-nél a *lrati*, a 1515-nél a *filius pictoris* utólagos beírás). Évszám nélkül fordul elő az AC-ban a *Franciscus mercatoris de Pesth*.

A fenti nevek viselőjének apja a nevek sorrendjében *sartor* = szabó; *literatus* = deák, írásértő; *warga*; *literátus*; *pictor*; *szilvás* (?); *szekeres* = fuvaros; *rózsás*, *rózsákhoz értő*, *rózsakertész*; *sutor* = csizmadia; *fejő* (?); *figulus* = fazekas, *mercator* = kereskedő. E foglalkozást jelentő névelemek nom.-ban sem jelenthetik a nevezettek foglalkozását, mert az ő foglalkozásuk egyetemi diák, *studiosus*, *studens*, s ha gen.-ban állnak, akkor félreérthetetlenül az apa, esetleg egy korábbi ős foglalkozását, mesterségét jelzik. Tudjuk, az *effajta* nevek tömegesen váltak öröklődő családnévvé. Hogy ebben a korban öröklődtek-e már ezek a foglalkozást jelző névelemek, nem tudjuk biztosan. Az utólagos bejegyzések azt mutatják, hogy nem, legalább is általában nem. Feltehető azonban, hogy a nom.-ban álló nevek, amelyek már — legalább is grammatikailag — nem utalnak az apa-fiú közvetlen kapcsolatra, öröklődtek. Maga a diák mondotta magát *Szekeresnek*, *Rózsásnak*, *Szilvásnak*, *Fejőnek*, *Figulusnak*, jöllehet az már nem az ő foglalkozása volt, hanem az apjáé, vagy korábbi őséé.

A 600. név a R-ban 1520: *Franciscus de Tholna*. Ez Schrauf szerint az NHV-ban 1519-ben a *Franciscus Boczkor de Tholna* néven beírt deákkal azonos. Aligha képzelhető el, hogy azért nevezték volna így, mert bocskorban járt, inkább azért, mert apja bocskorkészítő volt. Állandó jelleggel nem használta e névelemet, mert az mint látjuk, egy évvel később a R-ban már nem szerepel. E típusba tartozó nevek arról árulkodnak, hogy a keletkezőben levő városi polgárság fiai is eljutottak Krakkó egyetemére.

16. A keresztnévhez kapcsolódó második névelem tulajdonságot jelentő szó, a harmadik helynév: 1511: *Blasius Chaazar de Madaras*; 1515: *Benedictus Bak Buden[sis]*; 1534: *sub senioratu Joannis Izbeegh de dyaky*; 1538: *Lucas Syke de Munchach*; 1539: *Franciscus Kothyo de Zewlews*; 1557: *Gregorius macer Szepsius*; 1558: *Michael Libocz Wylmanus*;

Bár e nevek más változatai, amelyek bizonyítanak, nem fordulnak elő, mégis feltehetjük, hogy a második névelem már öröklődő vezetéknev. Hogy milyen asszociáció alapján kapta *Madarasi Császár Balázs* a *Császár* nevet, nem tudjuk. Ez a név amelioratív hangulatú, természetes, hogy vállalta viselője. Vannak e típusban olyan névelemek is, amelyek köznyelvi jelentésükben pejoratív hangulatúak. Ezek névvé csak akkor válnak, ha pejoratív hangulatukat elvesztették, ha konkrét tartalmi és jelentésbeli vonatkozásuk a megnevezettre már nincs. Ilyen lehet a *Bak*, de méginkább az *Izbeegh* = *üzbég* név, amely a NySz. adatai szerint mint közszó: facinorosi ad aliquot die inviolabiles; szökött szolgál, akit üzenk; id est perfugus, facinorosi sed aliquot die liber; tehát olyan ember, akit valamely gaztett miatt üldöznek, de még nem fogtak el. A *syke*-nek mint közsónak a jelentése: siket, félsiket. CzF. A *kotyó*: kótyagos, kotyós, félrészeg, mámoros (MTsz.), aki a kotyós üveget szereti szopogatni. Az 1557-ből való *macer* név szerintem Telegdi Miklós szenior önkéntes alkotása olyan formában, hogy a magyar *vékony*, vagy a vele rokon jelentésű más szót latinra fordította.

A *Libócz* név a *bibic*, *bébic* (vanellus) közsavunkkal azonos (MTsz.), amelyben *libuc*, *lipuc* változata is él, ez utóbbi családnévként is. Az NHV-ban szerepel 1529-ben *Franciscus Abstemius e Tholna*, akit Schrauf szintén a R. fenti 1520: *Franciscus de Tholná*-jával azonosít, azt hiszem, nem minden alap nélkül. A név azonban önmagában is érdekes. *Abstemius* = *bornemissza*. Hogy azután maga a nevezett nem itta volna a bort, személy szerint az ő jelzője volna, nehezen hihető, mert ilyet csak hosszabb ismeretség alapján lehet valakiről állítani. Valószínű, a család örökös neve volt a *Bornemissza*, amelyet a kor szokása szerint köznévi jelentésében latinra fordítottak.

A 777. név 1536: *Matheus de Thyza Varsany*. Viselőjét Schrauf azonosítja az MV-be 1535-ben beírt *Matheus Kintsches de Tyssa varschan* és az NHV-ban 1535-ben szereplő *Matheus Kinschesch de Thisauarsan*-nyal. A két utóbbi név egy és ugyanazon személyé, de az már nem biztos, hogy az R 777-es nevével is azonos. A név azonban érdekes. Köznévi jelentése alapján bizonyosra vehető, hogy öröklött név, mert egy krakkói bursarius aligha lehetett *kincses*.

Az 1557-ből való *Martinus Dobo Thokainus* név *Dobó* elemének köznévi jelentése bizonytalan, ezért nem soroltam be egyik csoportba sem.

17. A második névelem német szó, a harmadik helynév latinosan. 1512: *Petrus Briger de Cassouia bacc[alarius] Cracoviensis*. (A Briger utólagos betoldás.) Az NV-ben ezt olvassuk: 1519: *Mag[ister] Petrus Briger de Caschouia*; 1513: *Sebastianus henckel de leutzouia*; 1521: *Georgius peterman de Wlak*; 1534: *Albertus Wurmloch Transiluanus*, u. ő. 1536: *Albertus Tssnien [Transsilvaniensis]* és AV 1543: *Albertus Formloch Transiluanus*; 1535: *Franciscus Wyer pankotanus*, az NHV-ban *Franciscus Wier Pancothanus*. A magyarországi németek inkább a bécsi egyetemet frekventálták, a szepességi németek és az erdélyi szászok azonban Krakkó egyetemét is szívesen felkeresték. Náluk is

csak kialakulóban van az örökletessé váló vezetéknevi elem: a *Henckel*, *Wurmloch*, *Wyer*, talán már annak is tekinthető. (A *Henckel* család a magyarországi humanizmus történetéből ismerős.) A *de Leutzouia*, *de Brazovia*, *de Caseo foro*, *Bistriciensis* névelemek a hazai németek származási vagy lakóhelyét jelzik, és náluk is a „keresztnev + helynév latinul” névtípus dominál.

Magnificusok, egregiusok, nobilisok

A magyar főnemesek, mágnások gyermekei ebben az időben főként az olaszországi egyetemeket látogatták. Néhány főrangú diák azonban Krakóban is tanult. Ezek a jómódú studensek inkább magánházaknál béreltek szállást, vagy saját házban laktak. Mégis akadt néhány magnificus (ez volt a főnemeselek titulusa), akik a bürsába is beléptek: 1519: *Magnificus Nicolaus Banffy*, kinek nevét az AC-ba 1519. május 12-én jegyezték be: *Nicolaus Stephani Bamffy de Bonczida dioc Albensis*. A *Stephani*, az apai név gen.-a lengyeleknél a megjelölés fontosabbik eszköze, és ez a magyarban elmarad. Természetes, hogy a nagyságos *Bánffy Miklós* névben a *Bánffy* már örökletes vezetéknev. „Az ősz méltósága, hivatala nevéből származik a Bánffy név. 1388—9-ben Tamás fia Dénes horvát bán volt” (MELICH: MNy. XXXIX, 265).

1525: *Ludovicus*

de Zelesthe fratres magnifici

1525: *Joannes*

Az ő nevük az AC-ban: *Ludovicus Francisci de Zelesthe dioc Jaurinensis* (germanus *Joh. Francisci de Zelesthe*). (Germanus = édestestvér). *Johannes Francisci de Zelesthe dioc Jauriensis* (germanus *Ludovici de Zelesthe*.) Bizony, itt a névből nem derül ki, hogy e mágnás családnak a *de Zelesthe* = *Zelesthei* örök-lődő neve volt-e, vagy csak lakóhelyének neve, vagy mind a kettő. Mindenesetre a magnificus cím pontosan megkülönböztette őket minden más Zelesthére való Lajostól és Jánostól.

Szerepel néhány *egregius* is a R-ban. 1506: *Egregius dominus Johannes de Korlathkew*. Ugyanez a név az AC-ban 1506: *Johannes magnifici Oswaldi de Corlathkew Ungariae regis tunc nunc[us] ad Regem Poloniae*. A lengyelek előzékenyek, az egregiust magnificussá léptették elő. Az *egregius* megfelelő magyar fordítása: vitézlő (PAPP LÁSZLÓ szíves közlése), és a középnemesség általánosan használt titulusa. Pl. a Kállaiak is egregiusok, tehát voltak köztük mágnásokkal vetélkedő birtokosok is, s amint látjuk, a királytól diplomáciai megbízásokat is kaptak. 1507-ben Zsigmond lengyel király koronázásán II. Ulászló magyar királyt a fentebb nevezett *Korlátközi Jánosnak* az apja, *Korlátközi Ozsvát: Oswaldus de Korlathkew*, vir inquam egregius et humanissimus követként képviselte, majd 1510-ben szintén. Világos, hogy itt már örök-lődő név a *Korlátközi*. *Korlátközi* Nyitra megyei község, s *Korlátközi Ozsvát* és követtársa: *Bélay Barnabás* bani perstrenni terrarum inferiorum Hungariae,

alsó-, azaz dél-magyarországi bánok; 1507: ... „senior cum egregio Nicolao de Lapispatak litteras privilegiales... exceperunt; 15–9: *Egregius dominus Andreas de Nyoythodh*, AC 15–9: *Andreas Nyoytody egregius*; 1525: *Georgius polyani egregius*. Feltehető, hogy ezeknek az *egregiusoknak* már öröklődő vezetéknevük volt, bár bizonyíthatóan ez csak a *Korlátkőiek* esetében áll fenn. Ha a nevezettek második néveleme még ekkor nem is volt öröklődő, *egregius* címük elég volt az azonosításhoz és megkülönböztetéshez.

A nemességet a névsor csak néhány esetben tünteti fel. Bizonyos azonban, hogy sokkal többen, talán többségükben is nemesek voltak a krakkói egyetem magyar diákjai: 1512: *Petrus nobilis de Polyanka*; 1516: *Noblis Martinus T[ra]nssz[ilua]nus de Coppan*; 1521: *Michael nobilis Sitkey*. A névelemek és a nobilis jelző szórendje alapján talán csak az 1516-ból való név második eleme tekinthető örökletes vezetéknevnak. E nevet magyarra így fordíthatnánk: *nemes Koppányi Székely Márton*. Az 1512-ből és 1521-ből való neveket magyarul inkább így mondhatnánk: *Péter, a polyankai nemes* és *Mihály, a sitkei nemes*, és kevésbé így: *nemes Polyankai Péter* és *nemes Sitkey Mihály*. Ez utóbbi alak talán egy későbbi névfejlődés eredménye.

Hogy a magyar névrendszer még ebben az időben nem szilárdult meg, hogy a névelemek száma sem volt meghatározva sem általában, sem az egyes családok nevében, mutatják az eddig bemutatott példák mellett az alábbiak is: 1519: *Emericus de Simigio Seggosdiensis*, 1519: *Martinus Simigien[sis] de Seggosdino*, 1521: sub senioratu *Emerici de Segusdino*. Az 1519-ből való két nevet ugyanaz a kéz ugyanazon a napon, ugyanarra a lapra írta. Mind a két név háromelemű, a második és harmadik elem azonban eltérő formában ismétlődik és egymás mellett lévén, a két név chiasztikus szerkezetet mutat. *Segesdi Imre* neve mellől szeniorsága évében a *Somogyi* elem elmarad. Végeredményben sem a második, sem a harmadik elem nem más, mint a pontosabb körülírás eszköze, tehát még nem valóságos név. 1518: *Dominus franciscus pr[es]biter Waradinus*, 1519: sub senioratu *petri ferentzi de Waradino*; 1524: *Joannes de Kalotch[a]*, 1526: *Johanne Petro Colociano seniore* agente; 1524: *Laurentius de nagyhalaz*, 1528: *Laurentio feyw de Nagyhalaz seniore* agente; 1493: *Michael de Themesuar* AC 1495: *Michael Terekh de Temesvar*.

A fenti nevek két és három elemmel is előfordulnak. A példák azt mutatják, hogy nemcsak az apai név és a tulajdonságot vagy foglalkozást jelentő név lehet még esetleges, hanem az olyan nemzetiséget jelentő névelem is (*Terekh*), amellyel a nevezett már semmilyen konkrét vonatkozásban nincs.

Ugyanazt a nevet, ha az elemek száma nem is változott, helyesírási szempontból általában kétszer egymásután ugyanúgy nem írták le. Még ugyanaz a kéz ugyanazon a napon és ugyanazon a lapon sem. Ez nem annyira a név kiforrottságát, mint inkább a helyesírásban, hangjelölésben uralkodó bizonytalanságot és sokféleséget mutatja: 1523: *Martinus de Kalmanchei*, 1524: *seniore Martino Kalmanthehy*, 1558: *Calmanchei*; 1527: *Michael de Zala*,

Michaele *Zalay* bacc[alarior] senioris officio fungente; 1531: Anthonius *de Zeer*, 1533: sub senioratu Anthony *Zeery*, ugyanezen a lapon jegyzetben: sub senioratu Anthony *Zeri*: 1533: Lucas *de emod*, 33: Luca *Emewdy* seniore; 1535: Domin[us] Stephanus *Zaaz de Wdwary*; 1535: St[e]ph[a]no *Zaasz ab Vdvari* seniore; 1535: Georgius *Kakasffalwssy*, 1536: sub senioratu Georgy *de Kakasffalwa*. Ő szeniori évének letelte után Wittenbergbe ment át, s ott nevének szószerinti latin fordításaként felvette a humanista *Georgius Gallipaganus* nevet; 1536: Andreas *a nagymihaly*, 1537: Andrea *Nagimihalino* seniore; 1535: Mathias *de Thyhemer*, 1538: sub senioratu Mathie *de Tyhemer*; 1538: sub senioratu Mathie *de Tyhemer*; 1537: Franciscus *verbwcinus*, 1539: Francisco *Werbwczyo* senioris officio fungente.

A Regestrum keresztnevei

A R.-ba bejegyzett 830 személy keresztneveinek statisztikai vizsgálata abszolút számokban és százalékosan az alábbi eredményeket mutatja:

Sorsz. N é v	Előfordulás száma	%-os részesedés
1. János	104	12,53
2. Ferenc	57	6,87
3. Mihály	50	6,02
4. István	41	4,94
5. Miklós	36	4,34
6. György	35	4,22
7. Péter	34	4,10
8. Gergely	32	3,85
9. Benedek	31	3,74
14. Tamás	27	3,25
11. András, Pál	16,2—32	6,27
12. Balázs	24	2,89
13. Márton, Mátyás	22,2—44	5,31
14. Imre, Máté	21,2—42	5,07
15. Lukács	17	1,99
16. Bálint	15	1,81
17. Gáspár	14	1,69
18. Antal, László	13,2—26	3,13
19. Ambrus	11	1,33
20. Demeter	9	1,08
21. Albert, Kelemen, Lőrinc	7,3—21	2,53
22. Bertalan, Kristóf	6,2—12	1,45

Sorsz. Név	Előfordulás száma	%-os részesedés
23. Sebestyén, Simon, Zsigmond	5,3—15	1,81
24. Domján, Gál, Füle, Illés	4,4—16	1,93
25. Ágoston, Domokos, Lajos, Tóbiás, Vince	3,5—15	1,81
26. Bernát, Dénes, Fábián, Farkas, Gábor, Jakab, József, Lachus, Menyhért, Szaniszló, Urbán Boldizsár	2,12—24	2,91
27. Ádám, Alajos, Barabás, Barnabás, Dávid, Egyed, Ézsaiás, Flórián, Herubin, Ignác, Ilbert, Jeremiás, Jeromos, Kálmán, Kilián, Lázár, Leó, Márk, Nikodémus, Ozsvát, Róbert, Sándor, Sixtus, Tibor, Vencel, Vilmos	1,26—26	3,13
Összesen: 79 név	830-szor	100,00

A nevek nagy többsége bibliai eredetű. Legnépszerűbb közöttük a *János*. KARÁCSONYI SÁNDOR ZSIGMOND (MNy. L, 382) a *János* névnek más nevekhez képest való nagy elterjedtségét azzal magyarázza, hogy „*János* az Apokalipszis szerzője; a török e században dúlja Magyarországot és így e könyvet mint jövődőlést többen forgathatták.”

A R-ban szereplő *Jánosok* nevét 1490—1540 közt írták be, amikor is a nevezettek a bursába felvétettek. Az első bursa tagok 1460=70-es esztendőkből születtek Mátyás uralkodása idején, s akik az első megszűnés évében (1540) léptek a bursa tagjai sorába, azok is Mohács előtt látták meg a napvilágot. A bursát megegyszer 1557—8-ban életre keltették. Ez idő alatt 16 tagja volt. Ez olyan kicsiny szám, amelyből semmiféle következtetést levonni nem lehet. Mégis megemlítem, hogy a 16 közül csak egy volt János, az is lengyel: *Johannes Smolka Polonus*. Ekkor már kevés lévén a magyar diák Krakkóban, három lengyelt is felvettek a magyarok bursájába.

A *János* név a középkor folyamán, de később is az egész keresztyén világban népszerű volt, maga az egyház is favorizálta. Nemcsak az evangelista, a *János* nevű szentek is segíthették elterjedését. Pápa is sok uralkodott ezen a néven. Nagy gyakoriságában a szokásnak, a divatnak is szerepe lehetett. A név nagy kedveltségét szemléltetően mutatja, hogy a táblázatban az utolsó helyen szereplő 50 név 96-szor fordul elő (11,56%), ugyanakkor a János egymaga 104-szer (12,53%).

BÁRCZI GÉZA (MNy. LII, 150) felveti a kérdést: „a keresztnevek adásában a szülők nevének volt-e szerepe? Azaz szokás volt-e a fiút az apa nevére keresztelni?” Az általa vizsgált forrásokban 16 esetben van jelezve az apa és fia keresztneve és a kettő egyetlen esetben sem egyezik.

A krakkói magyar bursa tagjainak neve kevés kivétellel az AC-ban is szerepel. Lengyel szokás szerint a név második eleme az apa nevének gen-a. Összevetve a R névsorát az AC lajstromával, 15 olyan nevet találtam, amelyekben az apa és fia neve azonos:

Ugyanaz a név

a R-ban	az AC-ban
1493: Nicolaus de Zikzo	1493: Nicolaus Nicolai de Sixo
1493: Michael de Daro	1494: Michael Michaelis de Daro
1495: Johañes de Alpar	1500: Johannes Johannis de Alpar
1504: Wolfgangus de Cassouia	1504: Wolfgangus Wolfgangi de Cassovia
1505: Andreas a Brazouia alias de Corona	1506: Andreas Andreae de Corona
1510: Nicolaus Morghay	1509: Nicolaus Nicolai de Morga
1510: Rupertus de Buda	1506: Rupertus Ruperti de Buda
1510: Joannes de Buda	1510: Johannes Johannis de Buda
1510: Bartolomeus de Buda	1510: Bartholomeus Bartholomei de Buda
1510: Gregorius de Zeghedino	1510: Gregorius Gregory de Zeghedino
1517. Petrus de Gywla	1518 Petrus Petri de Julia
1512: Petrus de Cassouia	1512: Petrus Petri de Cassovia
1523: Joannes de Rivulo Dominarum	1523: Johannes Johannis de Rivulo Dominarum
1524: Joannes de Mindzenth	1524: Johannes Joannis de Mynczenth
1537: Franciscus Werbwcinus	1537: Franciscus Francisci de Verbovicz

Elmondhatjuk tehát, megvolt az a szokás, hogy a fiú az apja nevét kapta a keresztségben, ha nem is olyan mértékben, mint manapság.

A 218. sorszámú név az AC-ban *Emericus Sandrini de Kalunda*. Csak azért közlöm, mert némi támpontot adhat a *Sándor* név kialakulásához. Meg kívánom jegyezni, hogy szülővárosomban Hajdúhadházon van a *Sándornak* egy éppen nem kedveskedő becézett formája, a *Sándri*.

A krakkói magyar bursa regestrumába bejegyzett magyar nevek vizsgálata nagyjában és egészében megerősíti és igazolja az eddigi névtani kutatások eredményeit. Úgy gondolom azonban, hogy hozzá is járul néhány új hasznos adattal ahhoz, hogy a mai magyar névrendszer kialakulásának felderítéséhez

közelebb jussunk. Azért is figyelemre méltó még a R névsora, mert éppen a mai magyar névtípusok kialakulásának időszakát dokumentálja, nagyjából azonos korú és azonos foglalkozású emberek neve alapján.

É. KISS SÁNDOR

Die Namen der Registratur der Krakauer ungarischen „Burse“ (1490—1558)

Der Verfasser untersucht die 830 Namen der Registratur der Krakauer ungarischen „Burse“ von dem Gesichtspunkt der Geschichte der ungarischen Personennamensgebung aus. 814 Namen stammen aus der Zeit zwischen 1490 und 1540, die übrigen 16 Namen aus den Jahren 1557—58.

In der Registratur sind insgesamt zwei aus einem Element bestehende Namen zu finden, in denen das Wort, das das kirchliche Amt bezeichnet (presbiter) als alleinstehende Apposition zum Personennamen hinzugefügt wird. In 28 Fällen kommen das kirchliche Amt des Genannten (rector, canonicus, plebanus, presbiter), und der Name seines Wirkungsorts oder die Bezeichnung seines wissenschaftlichen Grades (baccalareus, magister) und der Name seines Wohnorts als Apposition zu dem Personennamen. Diese Apposition ist aber noch kein Name.

Die riesige Mehrheit der Namen: insgesamt 734 Namen stellen eine solche Gruppe dar, in der der Name des Guts, des Wirkungs- oder Wohnorts als zweites Element zum Personennamen hinzugefügt wird, entweder in verschiedenen lateinischen Varianten oder — in 52 Fällen — ungarisch.

Man könnte annehmen, daß es in dieser Gruppe auch schon erbliche Zunamen zu finden wären, dafür liegt aber kein Beweis vor. Wir haben aber reichlich Beweise dafür, daß dieses ortsbezeichnende Element an die Person des Genannten gebunden ist, es bezeichnet nur den Wohnort es ist nur ein Mittel der genaueren Bestimmung und im heutigen Sinne genommen kann es nicht als Name betrachtet werden. Es wurde erst in der zweiten Hälfte des Jahrhunderts bzw. im folgenden Jahrhundert zu einem echten Namen.

Unter den aus zwei Elementen bestehenden Namen gibt es 11 Beispiele in denen das zweite Element entweder eine Eigenschaftsbezeichnung oder ein Tiername, ein Volksname oder ein Personenne ist. Einen Teil der diesem Typ angehörenden Namen betrachtend haben wir aber Beweise dafür, daß das zweite Element einen erblichen, vom Vater auf den Sohn übergehenden Zunamen darstellt.

Es gibt in der Registratur 56 Namen, die aus 3 Elementen bestehen und die in verschiedene Typen einzureichen sind. Die Namen, in denen zum Perso-

nennamen als zweites Element die Bezeichnung der engeren Heimat (Stadt, Dorf, Gut) und als drittes die der weiteren Heimat (Komitat, Landteil) hinzugefügt wird, sind eigentlich nur aus einem Element bestehende Namen, da das zweite und dritte Element nur Mittel für die genauere Umschreibung ist.

In allen Typen der aus drei Elementen bestehenden Namen ist das dritte Element entweder eine Ortsbezeichnung mit der Präposition *de* oder ein daraus mit dem Suffix *-us*, *-inus*, *-ensis* gebildetes Eigenschaftswort. Dieses Element bezeichnet immer den wirklichen Wohnort, oder das Gut und ist nicht erblich, daher also kein Name, sondern nur eine der näheren Bestimmung dienende Angabe.

Das zweite Element, das zum Personennamen hinzugefügt wird, kann entweder ein aus einem Ortsnamen gebildetes ungarisches Adjektiv, ein Volksname, eine Berufsbezeichnung oder Eigenschaftsbezeichnung (evt. Tiername) sein, oder aber ein Name von fremder, am häufigsten deutscher Herkunft. Zahlreiche Beweise liegen dafür vor, daß bei einem Teil dieser Namen das zweite Element schon ein wirklicher Zuname ist, den der Genannte vom Vater ererbte hatte und den von ihm auch seine Söhne ererbten.

Die Namen einiger in der Registratur erscheinenden „magnificus“, „egregius“ und „nobilis“ sind in dieser Epoche zumindest zum Teil erbliche Namen, obwohl wir einen endgültigen Beweis nur in zwei Fällen haben.

Unter den Personennamen ist der Name *János* am meisten beliebt. Er ist der Name von 104 Personen — das bedeutet 12,53%. Ihm folgen *Ferenc* (57=6,87%), *Mihály* (50=6,02%), *István* (41=4,94%), *Miklós* (36=4,34%). Häufige Namen sind noch: *György*, *Péter*, *Gergely*, *Benedek*, *Tamás*, *András*, *Pál*, *Balázs*, *Márton*, *Mátyás*, *Imre*, *Máté*, *Lukács*, die alle unter den vorkommenden Namen über 2% Anteil haben. Von den insgesamt vorkommenden 79 Namen erscheinen die letzten 50 Namen alle zusammen 96-mal, das bedeutet 11,56%, also weniger, als der Name *János* allein.

Es existierte schon auch die Sitte, daß der Sohn den Personennamen des Vaters erhielt. In 15 Fällen haben wir Angaben dafür.

S. É. KISS